

VU Research Portal

Onbezonnen vrouwen. Gemengde relaties in het nationaliteitsrecht en het vreemdelingenrecht.

de Hart, B.

published in

Nemesis

2003

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

de Hart, B. (2003). Onbezonnen vrouwen. Gemengde relaties in het nationaliteitsrecht en het vreemdelingenrecht. *Nemesis*, 105-107.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

*Gemengde
relaties in het
nationaliteitsrecht
en het
vreemdelingenrecht*

Onbezonnen vrouwen

Hoewel in de discussies over gezinsvorming en -hereniging het beeld wordt geschetst dat het met name zou gaan om Marokkanen en Turken, vormen in de praktijk Nederlanders de grootste groep van personen die om toelating van een buitenlandse partner vragen. Om met de buitenlandse geliefde in Nederland te kunnen samenleven moet echter aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Ondanks de formele gelijkheid die in de jaren tachtig en negentig in het vreemdelingenrecht en het nationaliteitsrecht werd doorgevoerd, blijkt dat vooral van vrouwen nog steeds wordt verwacht dat zij hun geliefde naar het buitenland volgen. Bovendien blijken het vooral relaties van Nederlandse vrouwen met een buitenlandse partner te zijn die worden betwist, geproblematiseerd en gewantwoord. Zij worden gezien als 'onbezonnen vrouwen' die met hun gedrag, in dit geval hun partnerkeuze, niet alleen zichzelf, maar ook de samenleving in gevaar brengen.

Recente discussies in de politiek en media over het gezinsherenigingsbeleid leggen de nadruk op de voortdurende gezinsmigratie van Turken en Marokkanen. Steeds vaker wordt het beeld geschetst dat de Nederlandse samenleving, de welvaartsstaat, de openbare orde en de bevolking beschermd moeten worden tegen migratie. Daarbij worden Nederlanders vooral geconstrueerd als een groep die belang heeft bij een restrictief vreemdelingenbeleid en bij wie steeds minder draagvlak te vinden zou zijn voor toelating van migranten in Nederland.

Toch is er een niet onaanzienlijke groep Nederlanders die om diverse redenen met het vreemdelingenrecht in aanraking komt, bijvoorbeeld werkgevers die een buitenlandse werknemer in dienst willen nemen, ouders van een buitenlands adoptiekind, of gastgezinnen van een buitenlandse *au pair*. In dit artikel gaat het om Nederlandse mannen en vrouwen met een buitenlandse geliefde. Nederlanders – autochtone Nederlanders – maken een niet gering deel uit van de groep mensen die een buitenlandse partner voor gezinshereniging of gezinsvorming naar Nederland laten overkomen. In 1992 bleek uit onderzoek van Naborn (1992, p. 2) dat 34% van de verblijfsvragers in Nederland de Nederlandse nationaliteit bezat, 29% was Nederlander van geboorte, 5% genaturaliseerd. Volgens cijfers van het CBS wordt in 2000 40% van de gezinsmigratie gepleegd door een Nederlander met een buitenlandse partner; het grootste deel betreft autochtone Nederlanders.¹ Nederlanders vormen daarmee de grootste groep van personen die om toelating van een buitenlandse partner vragen.

Wanneer de buitenlandse geliefde niet al over een (permanente) verblijfsvergunning in Nederland beschikt en het paar wil samenleven in Nederland, zal een vergunning tot verblijf bij echtgenote of partner moeten worden aangevraagd. Voor verlening van die vergunning moet aan voorwaarden worden voldaan.

In het vreemdelingenrecht is de houding ten opzichte van Nederlanders en hun buitenlandse gezinsleden steeds ambivalent geweest. Deze ambivalentie komt tot uitdrukking in enerzijds de positieve erkenning door toekenning van juridische privileges aan niet-Nederlandse gezinsleden van Nederlanders en anderzijds in de vrees voor misbruik van deze privileges. De erkenning blijkt uit het feit dat Nederlanders met een buitenlandse partner in het vreemdelingenrecht een bijzondere positie hebben gekend, een gunstiger positie dan niet-Nederlanders met een buitenlandse partner. Deze bijzondere rechten blijven echter lange tijd voorbehouden aan Nederlandse mannen met een buitenlandse partner en gelden niet voor Nederlandse vrouwen met een buitenlandse partner.

Vanaf de jaren zestig komt daarin onder invloed van het gelijkheidsbeginsel geleidelijk verandering. Toch heeft het gelijkheidsbeginsel tegendraadse gevolgen gehad. Tegendraads, omdat doorvoering van het gelijkheidsbeginsel in de jaren tachtig heeft geleid tot verslechtering van de rechtspositie van buitenlandse vrouwen. Tevens verkrijgen Nederlandse vrouwen met een buitenlandse partner niet dezelfde rechten als Nederlandse mannen met een buitenlandse partner, maar een afgezwakte vorm daarvan. Daarbij komt dat vanaf de jaren negentig de mogelijkheden tot gezinshereniging en -vorming aan steeds meer voorwaarden

1. *Volkskrant* 5 juli 2002.

zijn onderworpen. De bijzondere rechten van gezinsleden van Nederlanders zijn steeds beperkter geworden. Het voorlopig einde van deze ontwikkeling komt in 2004 als de bijzondere positie van gezinsleden van Nederlanders, volgens de wijziging van de Vreemdelingenwet die sinds 2001 van kracht is, geheel zal komen te vervallen (art. 116 Vw). De vraag die dan ook kan worden gesteld is wat gemengde paren daadwerkelijk met de formele gelijkheid zijn opgeschoten. Het lijkt erop dat de formele gelijkheid van man en vrouw in het nationaliteitsrecht heeft geleid tot devaluatie in het vreemdelingenrecht van het aan de nationaliteit verbonden recht van de Nederlandse partner om met de buitenlandse partner in Nederland te wonen.

Voor de beschrijving van het beleid onderscheid ik zes perioden waarin zich belangrijke veranderingen hebben voorgedaan. Voor elke periode beschrijf ik de ontwikkelingen aan de hand van drie leidende vragen. De eerste vraag is hoe de formele gelijkheid in het nationaliteitsrecht en het vreemdelingenrecht zijn beslag heeft gekregen. De tweede vraag is in hoeverre de Nederlandse partner de mogelijkheid heeft met de buitenlandse partner in Nederland te wonen, wat ik noem: domiciliekeuze. Het bezit van de Nederlandse nationaliteit impliceert immers dat iemand in staat is Nederland tot centrum van activiteit te kiezen en dat deze daarbij niet gehinderd wordt door verblijfsrechtelijke belemmeringen (Boeles 2000, p. 186-187). De derde en laatste vraag betreft de invloed van het vreemdelingenrecht op de *gender*verhoudingen tussen de partners. In hoeverre heeft de buitenlandse partner mogelijkheden om het eigen verblijf in Nederland te bepalen, onafhankelijk van de Nederlandse partner?

De periode 1964-1973: de eenheid van het gezin

Tot 1964 verliest de Nederlandse vrouw die trouwt met een buitenlandse man automatisch de Nederlandse nationaliteit. De buitenlandse vrouw die trouwt met een Nederlander wordt automatisch Nederlandse. Uitgangspunt is de eenheid van het gezin. De vrouw dient bij het huwelijk de echtgenoot te aanvaarden 'met alle zijn hoedanigheden, dus ook met zijn nationaliteit', meent Minister van Justitie Maarseveen (KVP) in 1946.² De Nederlandse vrouw wordt beschouwd als sociaal en cultureel vervreemd van de Nederlandse samenleving. Het losmaken van de vorige natie wordt niet gezien als een individuele keuze van de vrouw, maar als een noodzakelijk en 'natuurlijk' gevolg van haar partnerkeuze. Trouwende vrouwen vormen instabiele onderdelen van het staatsvolk die als pakketjes kunnen worden doorgegeven aan de volgende staat (D'Oliviera 1999, p. 67). De nationaliteitsrechtelijke onderworpenheid van de gehuwde vrouw is echter niet alleen het uitvloeisel van het patriarchale rechtssysteem, maar tevens van de wens de natiestaat af te sluiten voor mannelijke vreemdelingen. Vanaf 1964 verliest de Nederlandse vrouw niet langer

automatisch de Nederlandse nationaliteit bij huwelijk met een buitenlandse man. De buitenlandse vrouw wordt niet langer automatisch Nederlandse, maar verkrijgt een optierecht. Toch betekenen deze veranderingen geen volledige breuk met het gedachtegoed dat tot kort daarvoor het nationaliteitsrecht beheerste. Tot 1985 kunnen Nederlandse vrouwen nog altijd niet de nationaliteit aan hun kinderen doorgeven. De buitenlandse echtgenoot van een Nederlandse vrouw heeft geen bijzondere aanspraak op de Nederlandse nationaliteit. In het vreemdelingenrecht worden na 1964 de consequenties van de zelfstandige nationaliteit van de gehuwde vrouw niet verdisconteerd.³ Terwijl in het nationaliteitsrecht het beginsel van eenheid van het gezin althans gedeeltelijk heeft moeten wijken voor het gelijkheidsbeginsel, staat in het vreemdelingenrecht de eenheid van het gezin, met de man als hoofd van het gezin, nog altijd centraal.

Op grond van de vreemdelingenwet van 1965 kan de buitenlandse echtgenote van een Nederlander, die niet opteert voor de Nederlandse nationaliteit, een vergunning tot verblijf worden verleend. Deze vergunning wordt als regel verleend zonder beperkingen.⁴ Na een jaar huwelijk en verblijf in Nederland verkrijgt ze van rechtswege de art. 10 lid 2-status, of blauwe kaart, zonder dat aan nadere voorwaarden hoeft te worden voldaan. De blauwe kaart is een vergunning voor onbepaalde duur, die niet kan worden ingetrokken zolang de gezinsband in stand blijft, ook niet in het geval van het plegen van een strafbaar feit. De blauwe kaart gaat echter verloren bij verbreken van de relatie, echtscheiding of overlijden van de Nederlandse partner. Oorspronkelijke reden voor het toekennen van deze relatief sterke verblijfspositie is hun bijzondere gezinsrelatie met Nederlanders of ingezetenen van Nederland (vestigingsvergunninghouders en toegelaten vluchtelingen). Zo wordt het belang van de gezinseenheid uitgedrukt (Swart 1978, p. 228).

Aan de buitenlandse echtgenoot van een Nederlandse vrouw wordt de blauwe kaart niet verleend.⁵ Hij komt alleen in aanmerking voor de gewone vergunning tot verblijf bij echtgenote. Voor deze vergunning moet de Nederlandse vrouw beschikken over voldoende inkomen. De vergunning kan worden geweigerd op gronden aan het algemeen belang ontleend, ook als aan de overige voorwaarden wordt voldaan.⁶ De man kan alleen op last van Justitie uit Nederland worden verwijderd. In aanmerking voor de blauwe kaart komt tevens de voormalig Nederlandse vrouw, die trouwt met de houder van een vestigingsvergunning.⁷ Deze vestigingsvergunning kan worden verkregen na vijf jaar verblijf in Nederland, onder de voorwaarde van voldoende inkomen. De voormalig Nederlandse vrouw verkrijgt de blauwe kaart dan op de dag van het huwelijk. Ook de kinderen van een Nederlandse vrouw en houder van een vestigingsvergunning verkrijgen de blauwe kaart.⁸

Bovengenoemde regeling houdt formele ongelijke behandeling van de buitenlandse man en vrouw in: de

2. Wet van 26 oktober 1946, bijlage bij wet 235. Eindverslag commissie van rapporteurs, MvA 21 oktober 1946.

3. Zie annotatie bij KB 15 maart 1975, RV 1975, 8.

4. Vc 1-3-1969 c 26 b.

5. Art. 47 Vreemdelingenbesluit 1965 wijst alleen de vrouw aan als

degene die de status kan verwerven.

6. Vc c38, 1e wijziging 9 oktober 1966.

7. Art. 24 a eerste lid onder a VV.

8. Vc C 77, 1e wijziging.

buitenlandse man heeft een ongunstiger rechtspositie dan de buitenlandse vrouw. De ongelijkheid in behandeling van de buitenlandse man en vrouw heeft ongelijke behandeling van de Nederlandse man en vrouw tot gevolg (Swart 1978, p. 155). Noch in de toelichting op de vreemdelingenwet, noch in de debatten in de Kamer wordt op de redenen van dit verschil in behandeling ingegaan. Blijkbaar wordt dit formele *gender* onderscheid nog altijd als volkomen vanzelfsprekend beschouwd.

De formele ongelijkheid in het vreemdelingenrecht heeft gevolgen voor de mate waarin de Nederlandse partners hun domicilie in Nederland kunnen bepalen. Aan de domiciliekeuze van de Nederlandse man worden nauwelijks beperkingen gesteld. Er wordt vanuit gegaan dat hij zijn domicilie in Nederland zal kiezen en dat hem dit mogelijk dient te worden gemaakt. Het huwelijk met een Nederlandse vrouw geeft de buitenlandse man echter geen aanspraak op permanent verblijf in Nederland. Voor de Nederlandse vrouw betekent dit dat zij rekening moet houden met de mogelijkheid dat het haar partner niet zal worden toegestaan zich in Nederland te vestigen of dat hij gedurende het huwelijk zijn verblijfsvergunning zal verliezen (Swart 1978, p. 155). Aangenomen wordt dat zij in dat geval haar man heeft te volgen. Op deze wijze wordt dan de gezinseenheid bewaard (Swart 1978, p. 157). In deze jaren speelt dit vooral een rol bij verwijdering van de buitenlandse partner vanwege de openbare orde. Wanneer de buitenlandse man vanwege een inbreuk op de openbare orde uit Nederland wordt verwijderd, wordt gesteld dat de Nederlandse echtgenote hem kan volgen naar zijn herkomstland.⁹

De bepalingen van het nationaliteitsrecht en vreemdelingenrecht hebben tevens hun gevolgen voor de *gender* verhoudingen tussen de partners. Tot 1964 is de Nederlandse vrouw voor haar toelating en verblijf in Nederland afhankelijk van haar buitenlandse echtgenoot, via het vreemdelingenrecht. Haar woonplaats is waar die van haar man is. Na 1964 komt daar verandering in. Haar rechtspositie heeft een ontwikkeling gemaakt van afhankelijkheid naar zelfstandigheid. Datzelfde geldt voor de buitenlandse vrouw, die vanaf 1964 kan kiezen of zij de Nederlandse nationaliteit wil verkrijgen of niet. Na verkrijging van de Nederlandse nationaliteit is ze onafhankelijk van haar Nederlandse partner. Anders is dit in geval zij deze niet verkrijgt. Haar verblijf is in dat geval, ook wanneer zij de blauwe kaart heeft, afhankelijk van de Nederlandse partner. Wel kan zij hieraan op elk moment een einde maken door te opteren voor de Nederlandse nationaliteit.

De buitenlandse man krijgt in de Vreemdelingenwet van 1965 voor het eerst de mogelijkheid een afhankelijke verblijfsvergunning op grond van huwelijk met een Nederlandse vrouw aan te vragen. Gezien het liberale arbeidsmigratiebeleid in deze periode zullen de meeste buitenlandse mannen echter een vergunning voor arbeid hebben, ook wanneer zij gehuwd zijn met een Nederlandse. Zij hebben voldoende mogelijkheden tot zelfstandig verblijf en hoeven geen van het huwelijk afhankelijke vergunning aan te vragen. In deze

periode zullen Nederlanders met een buitenlandse partner in het algemeen voor weinig problemen met het vreemdelingenrecht zijn gesteld. Een aanwijzing daarvoor vormt het feit dat op de oprichtingsvergadering van een belangengroep van Nederlandse vrouwen met een buitenlandse partner in 1972 niet het vreemdelingenrecht, maar het socialezekerheidsrecht als belangrijkste juridisch probleem wordt genoemd.¹⁰

De periode 1973-1977: omgekeerde gezinshereniging

Vanaf 1975 begint de gezinshereniging van de toenmalige gastarbeiders goed op gang te komen, ondanks de bezwaren die de Nederlandse overheid daartegen heeft. Gezinshereniging waarbij de buitenlandse vrouw haar man naar Nederland volgt, wordt door de Nederlandse overheid schoorvoetend geaccepteerd. Andere vormen van gezinshereniging of -vorming, met name waarbij buitenlandse mannen zich bij hun buitenlandse of Nederlandse vrouw in Nederland voegen, worden echter als ongewenst beschouwd. Hiervoor wordt de term 'omgekeerde gezinshereniging' gebruikt.¹¹ De term geeft al aan welke gedachte erachter zit: vrouwen dienen hun man te volgen en niet omgekeerd. Economische en niet-economische motieven worden van elkaar gescheiden. Mannen worden verondersteld economische en publieke redenen te hebben en vrouwen niet-economische en private redenen. Als mannen zich bij hun vrouw in Nederland wensen te voegen, moeten daar dus wel andere, economische motieven achter zitten.

De achtergrond voor deze vrees ligt onder andere in de economische crisis begin jaren zeventig. Gedurende de jaren vijftig en zestig heeft Nederland buitenlandse arbeiders geworven via wervingsovereenkomsten. Maar ook komen er veel 'spontane' arbeidsmigranten buiten de officiële kanalen om. Wanneer ze erin slagen in Nederland een baan te vinden, is het meestal geen probleem een werkvergunning en verblijfsvergunning te krijgen. Aan dit beleid komt een einde in 1973, na de stopzetting van de arbeidswerving. Spontane arbeidsmigranten worden vanaf dan illegale migranten. Migratie waarbij buitenlandse mannen zich bij hun vrouw in Nederland voegen wordt gezien als 'verborgen arbeidsmigratie: een middel voor mannen om via de omweg van het huwelijk alsnog toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt te verkrijgen.

De Nederlandse overheid tracht dan ook deze omgekeerde gezinshereniging te beperken. Voor relaties van Nederlandse vrouwen leidt dat tot invoering van de circulaire op schijnhuwelijken in 1975, die uitsluitend spreekt over huwelijken van Nederlandse *vrouwen* met een buitenlandse man.¹² Gezinshereniging waarbij de buitenlandse man zich bij een vrouwelijke buitenlandse werknemer in Nederland voegt, wordt vanaf 1974 toegestaan. Wel gelden extra voorwaarden die voor mannen die hun vrouw naar Nederland laten overkomen niet gelden. In 1979 komt aan deze ongelijkheid een eind, na herhaalde Kamervragen en diverse kort gedingen (Groenendijk 1989, p. 217-218).

9. Pres. Rb. 's-Gravenhage 14 augustus 1973, RV 1973, 21.

10. 'Op de man af. Nederlandse vrouwen van gastarbeiders strijden voor gelijke rechten', *Reflex* 1972 nr. 1, p. 10-13.

11. Notitie vreemdelingenbeleid TK 1978-1979, 15 649, p. 15.

12. AJZ 4012/E 2979-A-294 Vc 7 juli 1975.

Naarmate het vreemdelingenbeleid restrictiever wordt, wordt de vergunning voor arbeid steeds minder een realistische mogelijkheid. Steeds vaker zullen buitenlandse mannen genoodzaakt zijn, ook als zij wel over arbeid beschikken, om een verblijfsvergunning bij Nederlandse echtgenote of – mogelijk sinds 1975 – partner aan te vragen. Daarmee worden zij voor hun verblijf in Nederland afhankelijk van de Nederlandse partner. Dit betekent voor een deel van de gezinnen ook een rolwisseling wat betreft het kostwinnerschap: voor de vergunning voor arbeid is het de buitenlandse man die in het gezinsinkomen dient te voorzien, voor de vergunning voor huwelijk of relatie is het de Nederlandse vrouw die over dit inkomen moet beschikken. Het inkomen waarover deze Nederlandse partner dient te beschikken betreft de nettobijstandsnorm voor gezinnen. Vanaf 1975 kan de vergunning voor huwelijk alleen worden geweigerd aan partners van Nederlanders indien het kennelijk aan de betrokkenen zelf te wijten is dat zij niet over voldoende bestaansmiddelen beschikken: het verwijtbaarheids criterium. Dat betekent dat ook uitkeringsgerechtigden die kunnen aantonen dat het niet aan hun zelf te wijten is dat zij niet over werk beschikken, een vergunning kunnen aanvragen.¹³ In de jurisprudentie komt regelmatig de vraag aan de orde of van de Nederlandse partner kan worden verwacht dat deze de buitenlandse partner volgt naar diens herkomstland. Voor beantwoording van deze vraag blijft *gender* van groot belang. In de Nederlandse rechtspraak van de periode voor 1977 zijn geen gevallen te vinden waarin de toelating van een buitenlandse vrouw die met een Nederlander is getrouwd, op bezwaren stuit (Swart 1978, p. 155). Hetzelfde geldt voor de rechtspraak van de Europese Commissie en het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (Swart 1990, p. 188). In alle gevallen waarin overwogen wordt dat het gezinsleven elders kan worden voortgezet, gaat het om de partner van een vrouw aan wie verblijf wordt geweigerd en is het dus de vrouw die haar partner naar diens herkomstland dient te volgen. De overweging dat de Nederlandse vrouw haar buitenlandse partner kan volgen, vindt met name plaats wanneer een inbreuk op de openbare orde heeft plaatsgevonden, en tevens in het geval van het niet voldoen aan de inkomenseis of het ontbreken van een paspoort. In de gepubliceerde Nederlandse jurisprudentie is één uitspraak te vinden die een buitenlandse vrouw betreft: de rechter vindt de weigering van de toelating van de vrouw vanwege een in het buitenland gepleegd strafbaar feit niet gerechtvaardigd.¹⁴ Ook Groenendijk (1987, p. 1344) heeft in zijn onderzoek van 67 zaken van vestigingsvergunningen ingetrokken vanwege inbreuk op de openbare orde slechts één buitenlandse vrouw aangetroffen. Dit kan niet alleen worden verklaard uit het feit dat buitenlandse vrouwen minder vaak een strafbaar feit plegen dan mannen, maar ook uit het feit dat het bezit van de blauwe kaart of Nederlandse nationaliteit de buitenlandse vrouw tegen verwijdering beschermt. Het zijn dus vooral Nederlandse vrouwen die voor de keuze tussen volgen of achterblijven worden gesteld. Ondanks een beleidsombuiging in 1976, die inhoudt dat de buiten-

landse partner niet zal worden verwijderd in geval van een Nederlandse echtgenote en kinderen vanwege de 'totaal onverantwoorde consequenties' die dit zou hebben, blijven dergelijke verwijderingen plaatsvinden (De Bok 1986).

De periode 1977-1985

In 1977 wordt na Kamervragen in verband met de gelijkheid van mannen en vrouwen besloten de blauwe kaart behalve aan buitenlandse vrouwen ook aan buitenlandse mannen met een Nederlandse echtgenote te verlenen.¹⁵ Sinds 1979 kan de buitenlandse vrouw onder dezelfde voorwaarden om gezinshereniging vragen als de buitenlandse man.¹⁶ Hiermee komt aan de formele ongelijkheid in het vreemdelingenrecht een eind. In dezelfde periode wordt getracht de gezinsvorming door tweede generatie migrantenjongeren te beperken door het stellen van een strikte inkomenseis, bekend geworden onder de naam '1445-maatregel'. De maatregel heeft tot doel gezinsvorming van migrantenvrouwen in Nederland met een partner uit het buitenland te beperken. De keuze van migrantenvrouwen voor een partner uit het herkomstland zou blijf geven van een culturele oriëntatie op het herkomstland. Daarom zou van deze vrouwen kunnen worden verwacht dat zij naar hun herkomstland terugkeren, wanneer zij niet aan de inkomenseis kunnen voldoen. De mannen die op deze wijze naar Nederland willen komen, zouden vooral economische motieven hebben. In de discussie in de Kamer stelt Staatssecretaris van Justitie Korte van Hemel (CDA) dat deze inkomenseis wel bij migranten, maar niet bij Nederlanders kan worden gesteld. Van Nederlanders kan niet worden verwacht dat zij hun partner naar diens herkomstland volgen. De 1445-maatregel stuit op veel kritiek vanuit samenleving en parlement. Als blijkt dat de migratie minder omvangrijk zal zijn dan eerder werd verwacht en dat vooral vrouwen en niet mannen op deze wijze naar Nederland komen, wordt de maatregel korte tijd later weer ingetrokken (Aalberts 1985).

Het uitgangspunt van Korte-van Hemel dat Nederlanders een recht hebben om met hun buitenlandse partner in Nederland te wonen omdat vertrek naar het herkomstland van die partner niet kan worden verwacht, is geen juiste weergave van het dan geldende beleid. In zowel het beleid als de jurisprudentie wordt ervan uitgegaan dat in voorkomende gevallen wel degelijk van de Nederlandse partner kan worden verwacht dat deze de buitenlandse partner naar diens herkomstland volgt. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State ziet in deze periode de Nederlandse nationaliteit van de partner in Nederland niet als een factor van belang bij de beoordeling van het recht op gezinsleven (Steenbergen 1990, p. 5).

In de periode 1977-1985 neemt de invloed van het vreemdelingenrecht op relaties van Nederlanders met een buitenlandse partner als gevolg van het restrictief vreemdelingenbeleid toe. Voor de Nederlandse vrouwen die in 1984 stichting LAWINE (dan nog werkgroep LAWINE) oprichten, is het vreemdelingenrecht

13. Vc deel C, p. 26k-26l. Vc 1982, B 19/2.2.4.

14. Dit betreft een uitspraak van latere datum: Pres. Rb. Den Haag zp Den Bosch 28 augustus 1992, MR 1993, 18.

15. AJZ 1334/E-633-317, Vc 17 december 1977, Besluit 17 juni 1977, Stb. 341.

16. Vc 26 juni 1979, AJZ nr. 4984-E3677, 31e wijziging.

het belangrijkste juridische probleem.¹⁷ Naarmate de mogelijkheden voor een zelfstandige verblijfsvergunning voor arbeid voor de buitenlandse man beperkter worden, is het steeds vaker de Nederlandse vrouw die aan de inkomenseis dient te voldoen voor een verblijfsvergunning op basis van de relatie. In 1979 bepaalt de Afdeling bestuursrechtspraak dat het inkomen van de buitenlandse partner voor een relatieafhankelijke verblijfsvergunning in sommige gevallen kan worden meegerekend.¹⁸ De buitenlandse partner heeft sinds 1979 zonder werkvergunning toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt wanneer hij of zij beschikt over de blauwe kaart: dus na een jaar huwelijk. In het eerste jaar van het huwelijk en bij samenwonen moet steeds een werkvergunning worden aangevraagd. In de praktijk blijkt dit een belangrijke belemmering voor de toegang tot de arbeidsmarkt.

De periode 1985-1993: de prijs van formele gelijkheid

In 1985 wordt de gelijkheid van man en vrouw in het nationaliteitsrecht bereikt. Dit gebeurt door negatieve gelijkstelling: de buitenlandse man krijgt niet het optierecht dat de buitenlandse vrouw tot dan toe heeft, maar de buitenlandse vrouw wordt het optierecht ontnomen. Voor deze negatieve gelijkstelling wordt gekozen vanwege de vrees voor huwelijken van Nederlandse vrouwen met een buitenlandse man. De gedachte ontstaat dat de Nederlandse overheid de gelijkheid van man en vrouw niet te ver moet voeren. Staatssecretaris van Justitie Zeevalking (D66) drukt het aldus uit:

‘Het moet worden voorkomen dat vreemdelingen het huwelijk met een Nederlandse vrouw gebruiken als middel om het Nederlanderschap te verwerven in gevallen waarin er voor naturalisatie geen aanleiding zou zijn. Zonder het beginsel van gelijkheid van man en vrouw voor de wet te willen afdoen, meen ik dat enige voorzichtigheid wel is geboden.’¹⁹

Kamerleden onderschrijven de terughoudendheid van de staatssecretaris. Het Eerste-Kamerlid Polak (VVD) meent:

‘Hoezeer ik er ook voor ben om mannen en vrouwen gelijk te stellen – al zijn de verschillen mij nog altijd zeer dierbaar – ik meen toch dat het hier niet juist is. De aantrekkelijkheid van Nederlandse vrouwen wordt hiermede misschien te zeer verhoogd voor de grote groepen vreemdelingen die op drift zijn (...) Het wordt voor buitenlanders daarom zo aantrekkelijk om met een Nederlandse te trouwen, omdat zij dan alle rechten van een Nederlandse krijgen, ook als zij niets van ons land weten en er misschien zelfs niet woonden of gaan wonen en er ook geen band mee hebben. Het huwelijk kan een schijnhuwelijk zijn om alleen maar de Nederlandse nationaliteit te verwerven (...) Bij de komende wet op het Nederlanderschap moet men dus niet de gulheid te ver voeren. Een verschil van regeling tussen

niet-Nederlandse man en vrouw schijnt mij gerechtvaardigd, omdat de gemeenschappelijke woonplaats in de regel toch daar is waar de man al woonde.’²⁰

Duidelijk is dat Nederlandse mannen en vrouwen eigenlijk nog altijd niet als gelijk worden beschouwd. Dat de buitenlandse man zich bij zijn vrouw in Nederland voegt, wordt gezien als onnatuurlijk. De buitenlandse man worden uitsluitend economische motieven toegeschreven: na de stopzetting van de buitenlandse arbeidswerving is het huwelijk met een Nederlandse vrouw voor hem de manier om toegang te verkrijgen tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Op deze manier raken relaties van Nederlandse vrouwen met een buitenlandse man sterk verbonden met vertogen over een restrictief vreemdelingenbeleid. De Nederlandse vrouwen worden gezien als naïef, niet van onbesproken moreel gedrag en slachtoffer van de buitenlandse man. Hen wordt de keuze voor een buitenlandse partner niet toevertrouwd. Hiermee worden relaties van Nederlandse vrouwen en buitenlandse mannen als meervoudige bedreiging geconstrueerd, niet alleen voor de Nederlandse vrouwen, maar tevens voor de Nederlandse natiestaat. Zij zijn ‘onbezonnen vrouwen’.

Maar niet elke vrouw is even ‘onbezonnen’. Etniciteit speelt hierbij een belangrijke rol. Niet elke relatie met een buitenlandse partner wordt in dezelfde mate als problematisch gezien. ‘Nationaliteit’ is in deze zin maar in beperkte mate een objectief begrip; de vraag is welke nationaliteit het betreft en welke *betekenissen* aan die nationaliteit worden toegeschreven. Dit heeft met meer te maken dan alleen de vraag op welke migrantengroepen het restrictieve vreemdelingenbeleid zich richt. Gemengde relaties worden ook buiten de context van het vreemdelingenrecht als afwijkende en niet-liefdesrelaties gezien, met name waar het gaat om niet-westerse nationaliteiten. Gemengde relaties krijgen de kenmerken van niet-westerse huwelijken toegeschreven, die uitsluitend om zakelijke motieven worden gesloten. Westerse nationaliteiten worden als ‘rijk’ gezien en niet-westerse nationaliteiten als ‘arm’. Tenslotte worden gemengde relaties ook buiten de context van het vreemdelingenrecht gezien als problematisch vanwege cultuurverschillen. Met name mannen met een islamitische achtergrond²¹ worden gezien als culturele bedreiging voor vrouwen, die ze al hun rechten als westerse vrouw in de relatie zouden afnemen. De beeldvorming over schijnhuwelijken sluit nauw aan bij deze algemenere beeldvorming over gemengde huwelijken en heeft daarmee een sterke etnische connotatie. Het gaat om veel meer dan de vraag of het huwelijk is gesloten met het oog op het verwerven van het verblijfsrecht of niet. Het schijnhuwelijk vormt een containerbegrip waarin een breed scala aan waarden, normen, stereotyperingen en denkbeelden over *gender*, etniciteit, en klasse samenkomen.

De buitenlandse vrouw verliest in 1985 het optierecht op de Nederlandse nationaliteit derhalve vanwege de bedreiging die wordt toegeschreven aan relaties van Nederlandse vrouwen met een buitenlandse man. Dit

17. Zie diverse uitgaven stichting LAWINE uit deze periode.

18. ARRvS, 22 augustus 1979, RV 1979, 35.

19. TK 1974-1975, 12 837, MvA 30 juni 1975, nr. 6.

20. *Handelingen EK* 1975-1976, 7 september 1976, p. 1262.

21. Dit wil zeggen: afkomstig uit landen met een overwegend islamitische bevolking, dat betekent nog niet dat de man ook islamitisch is of zich als zodanig benoemt.

zijn de tegendraadse gevolgen van het gelijkheidsbeginsel. De negatieve gelijkstelling houdt tevens een loslaten van het beginsel van de gezinseenheid in. Ondanks het bezwaar van de patriarchale norm wordt in het oude nationaliteitsrecht de band van het individu met gezinsleden tot uitgangspunt genomen. Nu wordt deze gezinseenheid vervangen door een abstract, liberaal concept van het individu, los van diens sociale context en relaties met gezinsleden (Knop 2001, p. 110). De buitenlandse vrouw heeft voortaan geen andere keuze dan een verblijfsvergunning voor verblijf bij partner of echtgenoot te vragen. De blauwe kaart die ze na een jaar huwelijk verkrijgt, gaat verloren wanneer de relatie wordt verbroken.

Na jarenlange lobby van organisaties van migrantenvrouwen, die het probleem van de afhankelijke verblijfsvergunning aan de kaak stellen, worden enkele verbeteringen in de rechtspositie van buitenlandse vrouwen gebracht. Vanaf 1983 gaat de verblijfsvergunning van de buitenlandse partner niet langer verloren wanneer het huwelijk of de samenleving na drie jaar wordt verbroken, mits na een jaar na verbreking in eigen inkomen wordt voorzien.²² In geval van huwelijk moet van deze drie jaar huwelijk tenminste een jaar in Nederland zijn verbleven om in aanmerking te komen voor een zelfstandig verblijfsrecht. Van deze versoepelde voorwaarden profiteren vooral gezinsherenigers die in het buitenland reeds gehuwd zijn (vooral vrouwen) en niet gezinsvormers (ook mannen). Door latere beleidswijziging kan ook wanneer de relatie binnen drie jaar wordt verbroken op grond van humanitaire redenen – met name mishandeling en vanwege de positie van gescheiden vrouwen in het herkomstland – voortgezet verblijf worden toegestaan. Hoe belangrijk deze verbeteringen in de rechtspositie ook zijn, ze maken het verlies van het optierecht niet goed. In beginsel is de buitenlandse vrouw gedurende de eerste drie jaar huwelijk of relatie afhankelijk van haar Nederlandse man. Pas na deze drie jaar komt ze in alle gevallen voor zelfstandig verblijf in aanmerking.

De rechtspositie van de buitenlandse man is door de wijziging van het nationaliteitsrecht in 1985 wel verbeterd. De buitenlandse man verkrijgt voor het eerst een bijzondere aanspraak op de Nederlandse nationaliteit. De buitenlandse partner, man of vrouw, heeft voortaan na drie jaar huwelijk of samenwonen de mogelijkheid de Nederlandse nationaliteit aan te vragen. In het vreemdelingenrecht doen zich belangrijke veranderingen voor in de regeling van de toegang tot de arbeidsmarkt. In 1989 worden alle beperkingen van de toegang van de buitenlandse partner van een Nederlander tot de Nederlandse arbeidsmarkt opgeheven.²³ In 1990 spreekt de Afdeling rechtspraak uit dat het niet mogelijk is om het inkomen van de buitenlandse partner mee te rekenen voor de inkomenseis waaraan bij de vergunning voor samenwonen of huwelijk moet worden voldaan. Uitsluitend het inkomen van de Nederlandse partner is bepalend.²⁴ Dit is een omslag ten opzichte van de eerdergenoemde uitspraak van 1979, volgens welke het inkomen van de buitenlandse partner in sommige gevallen wel kan worden meegerekend.

In de literatuur en het beleid is er toenemende aandacht voor de afhankelijke positie van buitenlandse vrouwen. In het beleid wordt met deze afhankelijkheid tot op zekere hoogte rekening gehouden, met name in het beleid voor gescheiden en mishandelde vrouwen. Overigens is er van verschillende zijden op gewezen dat de manier waarop dit gebeurt, vertogen over buitenlandse vrouwen als slachtoffer van hun culturele achtergrond bevestigt (Van Walsum 1997, p. 37). Hoewel buitenlandse mannen voor hun verblijf in Nederland evenzeer afhankelijk zijn van hun Nederlandse partner gaat het beleid uit van hun onafhankelijkheid en zelfstandigheid. Onderzoek heeft uitgewezen dat de meeste buitenlandse vrouwen ook bij verbreking van de relatie binnen drie jaar uiteindelijk wel een zelfstandige verblijfsvergunning zullen krijgen op grond van humanitaire redenen. Wel moeten ze hiervoor meestal lang procederen (Blokland, Jansen en Vegter 1999, p. 113, 119). De kans van buitenlandse mannen op een zelfstandige verblijfsvergunning bij verbreking van de relatie binnen drie jaar is veel geringer: 25% bij buitenlandse mannen tegen 60% bij buitenlandse vrouwen. Ook bij verbreking van de relatie na drie jaar huwelijk of relatie is de kans dat buitenlandse mannen voortgezet verblijf wordt toegestaan geringer: 90 tegen 98%. Dit komt met name doordat de vreemdelingendienst bij mannen nagaat of er andere redenen zijn om het verblijf te beëindigen (Van Blokland en De Vries 1992). Ook wanneer er kinderen zijn hebben buitenlandse mannen minder kans dan buitenlandse vrouwen om voortgezet verblijf te worden toegestaan. Hoewel het Nederlandse vreemdelingenrecht een regeling kent voor voortgezet verblijf wanneer de buitenlandse ouder een gezinsleven heeft met een in Nederland gevestigd (Nederlands) kind, wil dat niet zeggen dat in alle gevallen verblijf wordt toegestaan. De kans op een verblijfsvergunning op grond van gezinsleven is het grootst wanneer er sprake is van een omgangsregeling tussen een Nederlandse vader en het kind van een buitenlandse moeder (De Hart 2001, p. 376). Zowel de buitenlandse moeder als de buitenlandse vader blijven echter na verbreking van de relatie in hoge mate afhankelijk van de opstelling van de Nederlandse ouder en de mate waarin deze bijvoorbeeld een omgangsregeling mogelijk maakt. Op basis van zo'n omgangsregeling tussen een Nederlandse vader en het kind kan de buitenlandse moeder dan voortgezet verblijf worden toegestaan. Van Walsum (1992) heeft de positie van buitenlandse vrouwen in dit verband geschetst als van 'de vrouw van' naar 'het kindermisje van'. Een Nederlandse moeder zal de omgang tussen een buitenlandse vader en het kind mogelijk moeten maken, in dat geval kan de buitenlandse vader voortgezet verblijf worden toegestaan.

De periode 1993-2001: restrictieve maatregelen

Begin jaren negentig worden verschillende onderzoeken naar de omvang van gezinshereniging en gezinsvorming gepubliceerd (Naborn 1992, van Schoorl 1994). Daarop volgt een reeks van maatregelen die de mogelijkheden tot gezinshereniging en -vorming van

22. Notitie afhankelijke verblijfstitel TK 1981-1982, 17 501, nrs. 1-2.

23. KB 12 juni 1989, *Stb.* 328.

24. AR RvS 11 januari 1990, nr. RO2.88.2800.

Nederlanders en anderen beperken: de legalisatie van buitenlandse documenten (1992) de verscherping van de inkomenseis (1993), de Wet voorkoming schijnhuwelijken (1994), de afschaffing van de blauwe kaart, de mvv-plicht (1994 en opnieuw 1998), de invoering van probleemlanden bij legalisatie (1996). Uit de jurisprudentie en literatuur blijkt dat de inkomenseis, mvv-plicht en legalisatie de belangrijkste belemmeringen opwerpen. Steeds vaker ondervinden ook Nederlandse mannen met een buitenlandse partner de gevolgen van het restrictieve vreemdelingenbeleid. Voor het eerst organiseren ook deze Nederlandse mannen zich in de in 2001 opgerichte Belangengroep buitenlandse partner.

De in 1993 ingevoerde stringente inkomenseis heeft de eerder beschreven financiële afhankelijkheid tussen de partners verscherpt. Het normbedrag dat sinds 1993 wordt gesteld, brengt met zich mee dat in veel gevallen de Nederlandse partner 30 uur of meer zal moeten werken om aan dit bedrag te komen. Gevolg voor de partners is dat zij niet vrij zijn zelf de verdeling van arbeid en zorg te bepalen. De financiële verhoudingen binnen het gezin zijn overigens niet uitsluitend het gevolg van het vreemdelingenrecht, maar tevens van de slechte arbeidsmarktpositie van bepaalde groepen buitenlandse mannen en vrouwen. Het vreemdelingenrecht in combinatie met de arbeidsmarktpositie leidt tot bevestiging van traditionele *gender*verhoudingen bij Nederlandse mannen met een buitenlandse vrouw. De Nederlandse man is degene die het gezinsinkomen dient in te brengen. Bij Nederlandse vrouwen met een buitenlandse man leidt het tot een omkering van *gender*verhoudingen. In het Nederlandse gebruikelijke verdiensmodel is nog altijd de man in de eerste plaats kostwinner. Van de 'anderhalf-verdieners' – dat wil zeggen: een partner met een voltijd baan en een partner met een deeltijd baan – is in slechts 1% van de gezinnen in Nederland de vrouw degene die voltijds werkt. In 4% van de gezinnen is de vrouw enige kostwinner (Keuzekamp en Oudhof 2000, p. 63). Bij Nederlandse vrouwen met een buitenlandse partner zijn de verhoudingen eerder andersom. De vrouw is eenverdiener, of, wanneer beide partners verdienen, zal relatief vaker de buitenlandse man degene zijn die het minst verdient. Zowel zijn arbeidsmarktpositie als de inkomenseis in het vreemdelingenrecht leiden daartoe.

Of partners de verdeling van arbeid en zorg zelf kunnen bepalen, hangt mede af van de vraag of bij verlenging van de verblijfsvergunning aan de inkomenseis kan worden getoetst. Als in 1994 de blauwe kaart wordt afgeschaft en de verblijfsvergunning vanaf dan jaarlijks moet worden verlengd, komt de vraag aan de orde of nu ook jaarlijks aan de inkomenseis zal worden getoetst. De staatssecretaris doet de toezegging dat dit niet zal gebeuren.²⁵ Bij de jaarlijkse verlenging van een verblijfsvergunning voor samenwonen kan echter wel aan de inkomenseis worden getoetst. De Nederlandse partner zal in dat geval moeten blijven werken om aan de inkomenseis te voldoen.

25. Antwoord Staatssecretaris van Justitie op de brief van het Nederlands Centrum Buitenlanders aangaande het verval van de status ex art. 10 lid 2Vw, gepubliceerd in *Migrantenrecht* 1994 nr. 3/4, p. 75-76.

26. Het wordt gezien als een indicatie voor een mogelijk schijnhu-

De inkomenspositie van de buitenlandse partner bepaalt tevens diens mogelijkheden tot zelfstandig verblijf na verbreking van de relatie. Na drie jaar huwelijk of relatie kan een zelfstandig verblijfsrecht worden verkregen. Wel moet dan na een jaar aan de inkomenseis worden voldaan. Dit zal moeilijker zijn naarmate de buitenlandse partner tijdens het huwelijk minder heeft gewerkt.

In de loop van de jaren negentig wordt in het vreemdelingenrecht het beginsel van eenheid van het gezin vervangen door het uitgangspunt van individuele verantwoordelijkheid. Zo is de invoering van de verscherpte inkomenseis verantwoord met verwijzing naar de eigen verantwoordelijkheid van de Nederlandse partner om in het gezinsinkomen te voorzien. Wanneer sprake is van een recht op gezinsleven, bestaat er geen algemene verplichting voor de Nederlandse staat om de buitenlandse partner toe te laten en de domiciliekeuze van de Nederlandse man of vrouw te respecteren. Tot 1964 wordt het gezien als natuurlijke consequentie van de positie van de vrouw dat zij haar man dient te volgen, zij kiest immers voor hem 'in al zijn hoedanigheden'. In het tegenwoordige beleid wordt het gezien als een uitdrukking van liefde: de vrouw die echt van haar man houdt, is bereid hem over de hele wereld te volgen.²⁶ Niet de staat, maar het individu lijkt zo het domicilie te bepalen. Het argument van individuele verantwoordelijkheid verhuult hoe het vreemdelingenrecht systematisch andere en minder keuzevrijheid laat aan bepaalde groepen, op basis van *gender*, etniciteit en klasse.

De periode na 2001: de nieuwe vreemdelingenwet

De vreemdelingenwet 2000, die op 1 april 2001 van kracht is geworden, heeft verschillende veranderingen gebracht in de hierboven beschreven situatie. Een eerste belangrijke verbetering is dat overlijden van de Nederlandse partner binnen drie jaar na de start van de relatie niet langer kan leiden tot verwijdering van de buitenlandse partner. Een tweede verbetering is dat na drie jaar huwelijk of samenwonen en verblijf in Nederland een zelfstandige verblijfsvergunning kan worden aangevraagd, zonder dat aan nadere voorwaarden hoeft te worden voldaan en ongeacht de vraag of de relatie in stand is of verbroken.²⁷ Er hoeft voor verkrijging van deze vergunning dus niet na een jaar aan een inkomenseis te worden voldaan, zoals daarvoor het geval was. Met name voor buitenlandse vrouwen, maar ook voor buitenlandse mannen, leverde deze inkomenseis problemen op. Dit is dus een belangrijke verbetering, die de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van de buitenlandse partner vergroot. Maar de verbetering gaat gepaard met een verslechtering: tot 1 april 2001 was het bij huwelijk mogelijk de zelfstandige verblijfsvergunning aan te vragen na drie jaar huwelijk, waarvan een jaar in Nederland moest zijn verbleven. Bij samenwonen gold de voorwaarde van drie jaar samenwonen en drie jaar verblijf in Nederland. Op dit

welijk wanneer de Nederlandse partner verklaart niet bereid te zijn in het herkomstland van de buitenlandse partner te gaan wonen. Vc M 46.

27. Vb 2000 art. 3:51, Vc 2000 B 2 5.3.

punt heeft negatieve gelijkschakeling plaatsgevonden, zonder dat deze keuze nader is toegelicht.

Bij verlenging van de verblijfsvergunning na een jaar kan bij voldoende gezinsinkomen een vergunning voor vijf jaar worden verleend.²⁸ Dit houdt twee belangrijke verbeteringen in: niet alleen het inkomen van de Nederlandse partner, maar ook het inkomen van de buitenlandse partner kan bij verlenging worden meegerekend. Dit vergroot de mogelijkheden van de partners om zelf de onderlinge verdeling van zorg en arbeid te bepalen. De verlenging kan ook geschieden als niet aan de inkomenseis wordt voldaan, maar de Nederlandse partner ouder is dan 57,5 jaar, volledig arbeidsongeschikt is of er een kind is jonger dan vijf. Tevens hoeven de partners na dit jaar niet langer jaarlijks naar de vreemdelingendienst voor verlenging van de vergunning. Dit zal het gevoel van verblijfszekerheid van de partners belangrijk vergroten. De vergunning voor vijf jaar betekent geen terugkeer naar de situatie van de blauwe kaart, omdat het immers geen vergunning voor onbepaalde duur betreft en de vergunning geen bescherming biedt tegen verwijdering na het plegen van een strafbaar feit.

Tot 1 april 2001 is het bij huwelijk niet mogelijk na een jaar de verlenging te weigeren wanneer niet over voldoende inkomen wordt beschikt. Volgens de nieuwe vreemdelingenwet is dit wel mogelijk. De huidige inkomensnormen – 100% van de netto bijstandsnorm voor gezinnen in geval van samenwonen en 70% in geval van huwelijk – blijven gehandhaafd tot 1 april 2004. Vanaf die datum zal de inkomensnorm in beide gevallen 100% gaan bedragen.²⁹ Eveneens vanaf 1 april 2004 geldt dat de aanvraag om verlenging van de geldigheidsduur in ieder geval wordt afgewezen, indien de partner in Nederland tijdens de geldigheid van de vergunning vrijwillig of door eigen toedoen werkloos is geworden en een beroep doet op de publieke middelen.³⁰ Onder deze omstandigheden wordt ook de nog geldige verblijfsvergunning ingetrokken.³¹ Dit is een vergaande aanscherping ten opzichte van het beleid dat tot 1 april 2001 gold. De vreemdelingencirculaire maakt duidelijk welke inspanningen van de Nederlandse partner worden verwacht. De Nederlandse partner moet alles gedaan hebben om werk te vinden, gedurende een langere termijn (als richtlijn geldt een termijn van drie jaar). De Nederlandse partner dient ook werk te zoeken dat niet aansluit bij opleiding of werkniveau. Hij of zij dient intensief te solliciteren, ook beneden het opleidingsniveau. Ook open sollicitaties en arbeidsmarktgerichte studie kunnen worden verwacht. Hiermee komt de arbeidsmarktpositie van de Nederlandse partner onder druk te staan. Daarbij valt te verwachten dat in praktijk uitvoeringsproblemen ontstaan door verschillen in interpretatie van bijvoorbeeld het begrip 'door eigen toedoen werkloos'. Tevens hanteert de IND eigen interpretaties van derge-

lijke begrippen, die afwijken van de interpretaties die in de sociale zekerheid worden gehanteerd.

Sinds de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 zijn alweer verschillende voorstellen gedaan voor verdere aanscherping van het gezinsherenigingsbeleid. Het regeerakkoord van het vorige kabinet van CDA, VVD en LPF bevatte het plan om de inkomenseis te verhogen tot 130% van het minimumloon.³² Tevens is voorgesteld gezinsherenigers een deel van de inburgeringskosten te laten opbrengen, waarbij een bedrag is genoemd van 6000 euro. Tenslotte zou toelating van kinderen alleen worden toegestaan tot een bepaalde leeftijd.³³ De leges die betaald moeten worden voor de verblijfsvergunning en de verlenging daarvan, zijn reeds met flinke bedragen verhoogd.³⁴ Per 1 april jl. is tevens een nieuwe Rijkswet op het Nederlanderchap van kracht geworden, die het door een verscherpte inburgeringstoets moeilijker maakt om Nederlander te worden.

Er kunnen vraagtekens gesteld worden bij de verenigbaarheid van enkele bepalingen in de nieuwe vreemdelingenwet en de plannen voor verscherping van het gezinsherenigingsbeleid met de jurisprudentie van het Europese Hof. Immers, ook al meent het Hof dat een staat de domiciliekeuze van een paar niet hoeft te respecteren³⁵, recenter heeft het Hof tevens besloten dat op een staat de positieve verplichting kan rusten om het gezinsleven mogelijk te maken en te laten ontwikkelen.³⁶ Met name weigering van verlenging van een verleende verblijfsvergunning omdat niet aan de inkomenseis wordt voldaan, zal al snel op gespannen voet komen met het recht op gezinsleven (art. 8 EVRM).

Tevens houden vrouwenorganisaties al meer dan een decennium lang vol dat de inkomenseis leidt tot indirecte discriminatie van vrouwen. Inmiddels veronderstelt ook de Adviescommissie Vreemdelingenzaken dat vrouwen minder snel aan de inkomenseis zullen kunnen voldoen en daarmee feitelijk beperkter zijn in hun mogelijkheden gezinshereniging en gezinsvorming te bewerkstelligen. De commissie doet dan ook de aanbeveling de plannen voor verhoging van de inkomenseis, de leges en de kosten van inburgering aan een emancipatie-effectrapportage te onderwerpen.³⁷

Tot slot

Volgens Boeles (2000, p.186) is het verblijfsrecht verbonden aan nationaliteit sterker dan dat verbonden aan een verblijfsvergunning. De Nederlandse nationaliteit stelt iemand in staat Nederland tot centrum van activiteit te kiezen, zonder daarbij door verblijfsrechtelijke barrières te worden beperkt. Een consequentie daarvan is dat zij hun land zouden moeten verlaten om het gezinsleven uit te oefenen. De vraag stellen of dat gezinsleven niet beter in het land van nationaliteit van de

28. Vb 2000 art. 3: 85, Vc 2000 B 2 5.2.1.

29. Art. 116 Vw 2000; Vc 2000 B2 2.11/2.11.1. Per 1-1-2003 bedraagt de nettobijstandsnorm voor gezinnen 1135,74 euro per maand. Zeventig procent daarvan is 794,90 euro per maand.

30. Dat wil zeggen: een uitkering waarvoor geen premie is betaald.

31. Vc 2000 B 2 5.2.2.

32. Per 1-1-2003 is het nettominimumloon 1027,- euro per maand. 130% is 1335,- euro per maand. Ten opzichte van de huidige inkomenseis bij huwelijk is dat een verhoging van 59%.

33. Regeerakkoord, TK 2001-2002, 28 375, nr. 5, p. 15-17.

34. De aanvraag van een vergunning voor bepaalde tijd kost 430 euro. De aanvraag van een vergunning voor onbepaalde tijd kost 840 euro. Verlenging van de vergunning kost 285 euro.

35. EHRM 28 mei 1985, *Abdulaziz*, RV 1985, 105, m.nt. Boeles.

36. EHRM 21 december 2001, *Sen*, JV 2002, 30, m.nt. Van Walsum.

37. Adviescommissie vreemdelingenzaken, advies VN-Vrouwenverdrag, november 2002.

buitenlandse partner kan worden uitgeoefend, betekent een ondermijning van dat gezinsleven.

In dit artikel is gebleken dat dit beginsel in het Nederlandse vreemdelingenrecht tot op zekere hoogte is verdisconteerd, maar op een manier waarbij vooral Nederlandse mannen zijn gebaat. Nederlandse vrouwen worden eerder dan Nederlandse mannen voor de keuze tussen volgen of achterblijven gesteld. Daarbij blijkt in de jurisprudentie vooral van vrouwen te worden verwacht dat zij hun man naar het herkomstland volgen. De formele gelijkheid die in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw in het nationaliteitsrecht en vreemdelingenrecht is bereikt, heeft hieraan vooralsnog geen einde gemaakt. Integendeel: de formele gelijkheid en de manier waarop deze zijn beslag heeft gekregen, alsmede de toenemende restrictiviteit van het beleid, leiden tot een steeds verder uitholling en uiteindelijk definitief verlaten van het door Boeles beschreven beginsel.

Dit heeft tevens gevolgen gehad voor de positie van de buitenlandse partner. We hebben gezien hoe de mogelijkheden van buitenlandse partners – vrouw en man – om een zelfstandig verblijfsrecht in Nederland te verkrijgen in de laatste decennia zijn afgenomen. Zij zijn steeds afhankelijker geworden van de relatie met de Nederlandse partner voor hun verblijf in Nederland. Voor de buitenlandse vrouw is dit met name het gevolg van het verdwijnen van het optierecht op de Nederlandse nationaliteit in 1985. Voor de buitenlandse man is het de consequentie van de afnemende mogelijkheden voor een verblijfsvergunning op basis van arbeid. Juist omdat buitenlandse partners steeds minder mogelijkheden hebben toegang te verkrijgen op andere gronden dan de relatie met de Nederlandse partner, worden gemengde relaties veelvuldiger als schijnrelaties gezien. Het is een vicieuze cirkel: eerst zijn in het vreemdelingenrecht de mogelijkheden tot zelfstandig verblijf beperkt. Als dan aanvragers noodgedwongen en misschien anders of eerder dan ze hadden gewild een vergunning op basis van de relatie vragen, wordt hen verweten dat ze een schijnrelatie met oog op de verblijfsvergunning zijn aangegaan.

In het Nederlandse vreemdelingenrecht is het uitgangspunt dat de Nederlandse staat de domiciliekeuze van gemengde paren niet hoeft te respecteren. Dat roept de vraag op welke betekenis de Nederlandse nationaliteit heeft, wanneer deze niet inhoudt dat een Nederlandse man of vrouw met de door hem of haar gekozen partner en hun eventuele kinderen in Nederland kan leven. Datzelfde geldt voor migranten met een vergunning voor verblijf voor onbepaalde duur, die immers evenzeer Nederland tot centrum van activiteit hebben gekozen en wier verblijf is aanvaard. Deze vraag klemmt temeer nu het aanvragen van de Nederlandse nationaliteit deze migranten niet meer aanspraak op domiciliekeuze in Nederland geeft.

Er is bovendien een probleem als in de praktijk een onderscheid blijkt te bestaan tussen mannen en vrouwen. Uit bovenstaande beschrijving blijkt dat het voortdurend de relaties van Nederlandse vrouwen met een bui-

tenlandse partner zijn die worden betwist, geïdeologiseerd en gewantwoord. Nederlandse vrouwen worden gezien als 'onbezonnen vrouwen', die met hun gedrag, in dit geval hun partnerkeuze, niet alleen zichzelf, maar ook de samenleving in gevaar brengen. Het zijn vooral deze relaties die de Nederlandse overheid heeft willen reguleren. In zowel het nationaliteitsrecht als het vreemdelingenrecht is het voortdurend gegaan om de vraag op welke manieren Nederlandse vrouwen door een relatie aan te gaan met een buitenlandse man toegang bieden tot de Nederlandse natie staat en hoe kan worden voorkomen dat zij daarmee de natie staat (haar arbeidsmarkt en voorzieningen) in gevaar brengen. De zorg om het bewaken van die natie staat maakt dat de overheid zich mengt in liefdesrelaties en gezinsrelaties van haar burgers met de 'ander'. Hoewel de zorg zich vooral richtte op de relaties van Nederlandse vrouwen hebben de maatregelen die met het oog daarop zijn genomen, ook hun consequenties gehad voor de domiciliekeuze van Nederlandse mannen. Het vreemdelingenrecht vormt een voorbeeld van hoe beeldvorming over vrouwen ook mannen en beeldvorming over etniciteit ook Nederlanders kan treffen.

Literatuur

- Boeles, P., 'Nederland en het toekomstig Europees gezinsherenigingsrecht', *Migrantenrecht* 2000 nr. 7/8, p. 178-187.
- Bok, P. de, 'Buitenlandse gevangenen in Nederland, deel II. De straf voor het gezin', *Buitenlandsbulletin* 1986 nr. 10, p. 10-12.
- Blokland, E. v., Jansen, S., Vegter, M., *Onzekere rechten. Onderzoek naar de rechtspositie van vrouwen met een afhankelijke verblijfsvergunning na scheiding*, Nijmegen: Ars Aequi/Clara Wichmann Instituut 1999.
- Groenendijk, K., 'Uitzetting na zeer lang legaal verblijf: angst, traditie of onwetendheid?', *Nederlands Juristenblad* 1987 nr. 42, p. 1341-1348.
- Hart, B., de, 'Echte Liefde? De constructie van het schijnhuwelijk', *Lover* 2000 nr. 3, p. 14-18.
- Hart, B., de, 'Superpapa's en kindermisjes. Familierecht en gemengde relaties in een multiculturele samenleving', in: P.B. Cliteur, V. van den Eeckhout (red.), *Multiculturalisme, Cultuurrelativisme en sociale cohesie*, 2001.
- Jessurun D'Oliviera, H. U., 'Sociaal geslacht, huwelijk en nationaliteit', in: R. Holtmaat (red.), *Eeuwige kwesties. Honderd jaar vrouwen en recht in Nederland*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1999, p. 65-80.
- Keuzekamp, S., Oudhof, K., *Emancipatormonitor 2000*, Den Haag: SCP en CBS 2000.
- Knop, K., 'Relational nationality', in: T. A. K. Aleinikoff, D. (red.), *Citizenship today: on gender and nationality in international law*, Washington: Carnegie endowment 2001, p. 89-126.
- Naborn, E. M., *Gezinshereniging: de overkomst van gezinsleden van migranten en Nederlanders*, Den Haag: WODC 1992.
- Steenbergen, J. D. M., 'De Raad van State en artikel 8 ECRM', *Migrantenrecht* 1990 nr. 1, p. 3-8.
- Swart, A. H. J., *De toelating en uitzetting van vreemdelingen*, Deventer: Kluwer 1978.
- Walsum, S. v., 'Geen emancipatie, maar afhankelijkheid', *Ars Aequi* 1992 nr. 41(4), p. 197-203.
- Walsum, S. v., 'Het machtskarakter van het cultuurdebat', in: T. W. Spijkerboer, S. van Walsum, *Grensoverschrijdingen*, Utrecht: NCB 1997, p. 33-42.